

Maks Fabiani – nikogaršnji arhitekt

URŠKA ČERNIGOJ

Težko je verjeti, kako malo vem o arhitektu, ki je krojil sam vrh evropske arhitekture na prelomu iz 19. v 20. stoletje, kljub temu, da sem zaključila študij na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo. Visoka obletnica rojstva je bila zato ravno pravi izziv, da sem se začela spraševati o vzrokih, zakaj o tem primorskem arhitektu tako malo vem, hkrati pa tudi priložnost, da o njem izvem kaj več.

Kdo je Maks Fabiani?

V mislih sem začela prešteti priložnosti, ob katerih je bil Maks Fabiani med mojim študijem omenjen. In če smo Plečnikovo ime slišali vsak dan vsaj enkrat – če ne drugače vsaj ob omembi predavalnice, ki nosi njegovo ime – smo za Fabianija v vseh petih letih, kolikor traja študij, slišali mogoče petkrat. Pa še to le tisti študentje, ki smo na urbanistični smeri poslušali predavanja iz zgodovine urbanizma pri prof. Koširju. Tam smo verjetno prvič med študijem slišali tudi o Fabianijevem urbanističnem planu za Ljubljano, pa o njegovi prenovi Gorice in o njegovi precej drzni ideji o povezavi Donave in Jadranskega morja s plovnim kanalom. Občasno smo še slišali govorice, da sta imela s Plečnikom nekoliko zapleten odnos, kar je za nas študente pomenilo, da je bolje, če se v to temo ne spuščamo preveč.

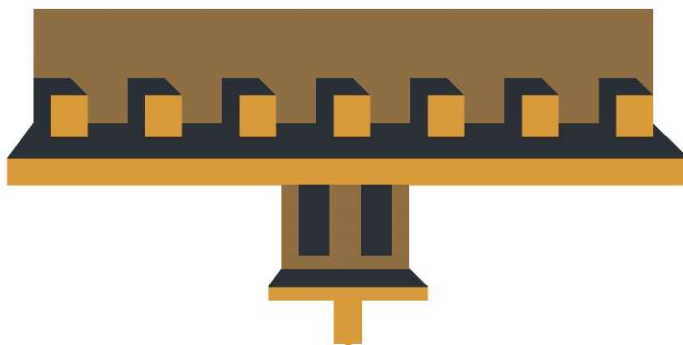
O Fabianiju pa se ni govorilo malo le med študijem, temveč tudi na splošno, v arhitekturnih krogih si njegovo ime zasledil izjemno redko. Ponovno smo ga odkrili šele letošnje leto, ko praznujemo 150. obletnico njegovega rojstva. Kaj je vzrok, da je Fabiani, ki je kot prvi arhitekt v zgodovini prejel doktorat dunajske tehnične univerze, v svoji domovini tako malokrat omenjen? Zakaj se mu je Ljubljana odrekla in nanj skoraj popolnoma pozabila?

Maks Fabiani je bil rojen v Kobdilju na Krasu, kljub vsem govoricam o izvoru njegove rodbine se lahko danes strinjamo, da je bil Slovenec, rojen na ozemlju, ki je bilo takrat del Avstro-Ogrske monarhije. V Kobdilju je obiskoval tudi osnovno šolo, realko pa v Ljubljani. Po maturi se je vpisal na dunajsko Politehniko, eno najprestižnejših evropskih šol, kjer je blestel kot eden najboljših študentov. Diplomiral je leta 1892 in še isto leto postal prejemnik prestižne štipendije, ki mu je omogočila triletno študijsko potovanje preko Italije v Grčijo, Turčijo in Malo Azijo ter nato še na sever v Nemčijo, Švico, Belgijo, Francijo in Anglijo, kjer se je srečal z najpomembnejšimi idejami in protagonisti kulturniško-umetniške scene tistega časa. Po vrnitvi na Dunaj je delal v Wagnerjevi delavnici ter bil nasploh zelo aktiven v dunajskih znanstveno-umetniških krogih. Že na začetku poklicne poti je poleg na Dunaju veliko delal še v Ljubljani, Opatiji, Gorici z okolico in na Bielskem (Poljska). Ob koncu 19. stoletja pa se je že znašel v družbi sedmih najzaslužnejših urbanistov za sanacijo avstrijskih mest. Na današnji dunajski Tehniški univerzi je poučeval dvajset let, vse od leta 1896 pa do leta 1917, ko je univerzo dokončno zapustil in se zaposlil na Uradu za obnovo Gorice in Gradišča. Po vrnitvi v rojstne kraje je tu deloval vse do svoje smrti.

Večnacionalni arhitekt

Maks Fabiani je ob vrnitvi domov na Dunaju zapustil zavidanja vreden položaj univerzitetnega profesorja, hkrati pa tu naletel na vse prej kot topel sprejem. Zakaj se je kljub temu, da je vedel, kakšne težave mu vrnitev prinaša, zanjo odločil, si lahko razlagamo le z njegovo ljubeznijo do rojstnih krajev in veliko željo po uresničitvi svojih idej, ki jih je imel za v vojni uničena primorska

mesta. Razpad habsburške monarhije na ozemlju, kjer so nastajale nove meje, je Fabiani jeve težave pri opredeljevanju nacionalnosti še poglobil. Za Slovence je bil dvomljiv izvor njegove rodbine, Italijani pa so se pritoževali nad njegovim slabim znanjem italijanščine. Po letih, ki jih je preživel na Dunaju, ga pravzaprav nihče več ni imel za svojega in ta problem se je po vrnitvi le še povečeval. Bil je večnacionalni arhitekt, a hkrati nikogaršnji.

Vendar se zdi, da se Fabiani s samo nacionalnostjo in pripadnostjo ni preveč obremenjeval. Želel si je le uresničiti svoje zamisli in ideje, za katere je bil prepričan, da so najprimernejše za te kraje. Poln znanja in delovne vneme si je nadvse želel vse to pridobljeno znanje uporabiti prav pri povojni obnovi mest. Željo po dokazovanju na poklicnem področju je v valu hitrih menjav oblasti moral podrediti želji po dokazovanju svoje nacionalne pripadnosti ter se podrediti trenutni vladajoči strani, saj je bila to edina možnost, ki mu je omogočala delo pri tako zelenem projektu. Potreba po ustvarjanju je bila torej premočna, zato je izbral pripadnost svojemu poklicu in si tako odprl možnosti za svoje profesionalno udejstvovanje. Težka osebna odločitev, ki ti za vedno spremeni življenje, vendar pa z vidika strokovnjaka, ki je vse svoje življenje posvetil pridobivanju novih znanj s svojega poklicnega področja in ki to počne z vsem svojim bitjem, še zdaleč ne presenetljiva. Ta odločitev, ki briše njegovo nacionalno pripadnost, je verjetno eden glavnih vzrokov, da še danes v vseh teh državah nanj pridno pozabljamo in kljub njegovemu zavidljivemu opusu na področju arhitekture in urbanizma o njem komaj kaj slišimo.

Nikogaršnji arhitekti

Je bil torej Fabiani slovenski arhitekt? Enostavnega odgovora na to vprašanje vsekakor ne bomo našli. Situacija in vprašanje pa sta še kako aktualna. Kdaj in kdo je definiran kot slovenski arhitekt? Je to tisti, ki je rojen in šolan v Sloveniji? Je to tisti, ki vse svoje življenje deluje na njenem območju? Tisti, ki njenega ozemlja sploh ne zapusti? Kako postaneš nacionalni arhitekt? Ta vprašanja se mi zdijo v trenutni ekonomski situaciji in krizi, ki je zavladala na področju gradbeništva še kako zanimiva.

Predvsem mladi arhitekti se nahajamo v nezavidljivi situaciji, po drugi strani pa nas odprte evropske meje postavljajo v situacijo, primerljivo Fabianijevi. Danes se srečujemo z ogromnim številom

mladih strokovnjakov – v arhitekturni stroki je to še kako pereč problem – ki v svoji državi nimajo možnosti, da bi pridobljeno znanje uporabili, da bi delovali in se dokazovali na svojem področju. Mladi strokovnjaki vedno v večjem številu ugotavljamo, da bomo kljub temu, da smo radi Slovenci, to »slovenskost« morali zamenjati za večnacionalnost. Tudi sama bom, če bom želela nadaljevati poklicno pot arhitektke, tako kot že precej mojih sovrstnikov, morala pripraviti kovček in oditi, mej pa pravzaprav danes ni več. Bom tega koraka sposobna ali bom morda raje na ves glas poudarjala svoje slovenstvo pred izpostavo zavoda za zaposlovanje? Čeprav morda logična, odločitev ni lahka, biti tujec ni enostavno. Me pa opogumlja misel, da je ta korak storilo že veliko ljudi pred mano. Med njimi tudi takšni, ki so si v tujini ustvarili zavidanja vredne kariere. Nekateri krojijo sam vrh svetovne arhitekture, pa se o njih v Sloveniji komaj kaj govori. Verjetno vas ni malo, ki še niste slišali za Ivo Smrke Kröger. Je Slovenka, ki je diplomirala na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo, po diplomi pa se je odločila za odhod v tujino. V tem trenutku je vodja projektov v biroju Herzog & de Meuron, kjer skrbi predvsem za mednarodne projekte v Veliki Britaniji in Aziji. Zavidanja vreden kurikulum, ki ga v Sloveniji najverjetneje nikoli ne bi mogla doseči.

Je Iva Smrke Kröger slovenska arhitektka? Jo bodo za svojo vzeli v Švici, kjer deluje že vse od svoje diplome, ali jo bodo morda za svojo vzeli v državah, za katere projekte skrbi? Se bodo o njej učili bodoči študentje arhitekture v Ljubljani ali morda tisti v Švici? Je s tem, da je sledila svoji želji po ustvarjanju dobre arhitekture, zapravila svojo slovenskost in v trenutku, ko je zapustila Slovenijo in postala večnacionalna arhitektka, postala tudi nikogaršnja? Je že tako, da imamo ljudje radi red, iz katerega izhaja tudi potreba po definiranju in umeščanju ljudi v splošno sprejete okvire. Vendar pa pri tem slej ko prej naletimo na osebe, ki v te okvire ne sodijo. Tako se velikokrat zgodi, da na tiste, ki jih ne znamo uvrstiti med te splošno sprejete okvire, hitro pozabimo. Ali bomo pozabili tudi na mlado generacijo slovenskih arhitektov, ki odhaja na delo v tujino v tem trenutku, ne ve nihče. Vsekakor pa lahko sklenemo, da to ne bodo več slovenski arhitekti. Večnacionalni, morda. Najverjetneje pa nikogaršnji. Kdo se bo o njih učil med študijem? Morda pa se kljub vsemu nanje spomnijo s člankom ob njihovi 150. obletnici rojstva. \\